

De kerk is verrukkelijk

Ds. W. Dekker

Donderdag 28 april 2011 presenteerde Wim Dekker zijn boek 'Marginaal en missionair', in de Oude Kerk te Ermelo. Tijdens de bijeenkomst hield hij deze toespraak.

Marginaal en missionair. Kleine theologie voor een krimpende kerk. 'Krimpende kerk', dat klinkt niet goed. Het is wel de realiteit. De kerk in West-Europa is al een paar eeuwen aan het krimpen, hoewel het pas in de twintigste eeuw echt zichtbaar werd en we het ons vanaf de jaren zestig van deze eeuw goed bewust zijn geworden.

Heidenen van huis uit

Toch is er geen enkele reden het verre en iets meer nabije verleden te verheerlijken. Wat betreft het verre verleden, er was een tijd dat er geen kerk was, hier niet in Ermelo en in heel Europa niet. Onze voorouders waren heidenen, die leefden bij de verrukkelijke en verschrikkelijke krachten van de natuur, krachten die ze in een wereld van verbeelding uitvergrootten en aanbaden. Mijn Veluwse broeder in het geloof en de theologie Henk Vreekamp brengt dit keer op keer onder onze aandacht: wij zijn van nature heidenen en christen zijn we door genade, maar het went nooit helemaal, want de heiden blijft springlevend in ons.

Er is ook een andere kant. Lang voordat hier een kerk was, was er sprake van aanbidding. Heidense aanbidding, maar toch aanbidding. Onze voorouders waren tastend op zoek naar de God van de bijbel, die ze niet konden vinden en toch was Hij niet ver van hen, zoals Paulus dat verwoordt op de Areopagus tegenover de heidenen in Athene. Ik heb er vaak aan gedacht wanneer ik op de Ermelose heide stond bij een grafheuvel uit de tijd van de Klokbekecultuur (tussen 3000 en 2000 voor Christus). Wij weten weinig van deze mensen af, die hier toen leefden. We weten wel, dat ze ook op de een of andere manier religieus waren. In ieder geval, hoewel er toen nog geen bijbel was, was de God van de bijbel er al wel. Hij is de Schepper van hemel en aarde en alle tijden waren en zijn in zijn hand en alle culturen hadden en hebben een bedoeling in het plan van zijn voorzienigheid, zoals de christelijke leer dat noemt.

Prof. Van Ruler, ook een Veluwse theoloog, schrijft in zijn prachtige boek 'Waarom zou ik naar de kerk gaan?', dat we in ons denken over de kerk niet alleen terug moeten gaan tot de tijd dat de zendelingen in ons land kwamen, maar dat we terug moeten durven gaan tot de oertijd, wat de Veluwe betreft dus tot de tijd van de Klokbekecultuur of nog daarvoor. Ook toen was de God, die wij aanbidden niet de grote Afwezige in ons werelddeel. Mensen waren behalve met cultuur, vormgeving van het leven op velerlei manieren, ook altijd bezig met iets als cultus. Op de een of andere manier was er het besef van een andere wereld, van het mysterie van leven en dood, het Mysterie met een hoofdletter. 'De mensheid', schrijft Van Ruler, 'heeft in alle eeuwen iets dergelijks gekend als wat wij tegenwoordig de kerkgang noemen'. In de cultus van de heidenen zat bij alle verbastering ook altijd iets van creatuurlijke lofprijzing. Zoals vogels geschapen zijn om te zingen zijn mensen geschapen hun Schepper te zoeken en te aanbidden.

Theologen als Van Ruler, die ons zo in de ruimte zetten van Gods wereldwijde werk, zijn nimmer aflatende aanwezigheid in de wereld, helpen mij vandaag niet in ademnood te raken nu de kerk krimpt. Of het zou zo moeten zijn, dat waar kerken afgebroken worden er niets voor terugkomt dan de gedachte, dat we als mensen totaal vereenzaamd in de wereld staan, dat er geen andere wereld is van waaruit naar ons wordt omgezien. Dat is de gedachte van enkele hoog ontwikkelden in Europa en vele wat minder ontwikkelden praten hen na: er is geen andere wereld dan deze wereld en dood is dood. Wanneer die gedachte alles beheersend zou worden, dan zou de wereld uit haar voegen getild worden, waarin ze vanaf de schepping heeft gehangen, dan zou het einde van alles wel eens zeer nabij kunnen zijn. Misschien is dat ook wel ten diepste de crisis in West-Europa: komt er

na de inkrimping van de kerk nog weer een nieuwe gestalte van aanbidding of valt het doek wat dat betreft, blijft er nog slechts een cultuur over zonder cultus?

Kerstening in Ermelo

Maar gelukkig, de kerk is er nog. Hier in Ermelo in ieder geval nog wel. 'Hoewel het toch ook wel minder wordt', zeggen mensen dan soms. Ik denk zeker, dat ze gelijk hebben. Achter de façade van bloeiend kerkelijk leven zit in Ermelo ook veel innerlijke uitholling en verdwijnend Godsbesef. Dat geloof ik zeker. Maar laten we in dat opzicht ook niet het verleden kritiekloos verheerlijken. In 1006 werd hier deze kerk gesticht. Maar hoe gebeurde dat? Het was een besluit van een benedictijner abdij in Amersfoort. Mensen zaten daar zelf niet allemaal op te wachten. Het hele proces van kerstening lifte mee op de uitbreiding van macht van het Karolingische en Roomse Rijk. Elke kerktoeren was behalve een markering van aanbidding ook een markering van wereldse macht. Eén kerk kwam er in 1006 voor Ermelo, Harderwijk, Elspeet en Nunspeet. Dat was deze Oude Kerk. Daar zullen alle mensen, die in dit grote gebied woonden toch niet naar toe gekomen zijn. Velen, die min of meer christen geworden waren, zullen nooit deze kerk bezocht hebben en in hun hart aanhanger gebleven zijn van het vroegere geloof. Dan komt de Reformatie, maar die komt hier laat op gang. Veluwenaren hebben nooit voorop gelopen, ook toen niet. (Tussen twee haakjes: in het koorgewelf van deze kerk is Christus te zien als de overwinnaar van de zeven hoofdzonden. In het klassieke rijtje van zeven ontbreekt de zonde van de traagheid; volgens humoristen, omdat daar volgens de Veluwenaren niet tegen gestreden hoefde te worden'.) Van een diepgaande bekering in die tijd lezen we ook niet. Van hoger hand wordt besloten, dat de pastoor van Ermelo de nieuwe leer moet gaan verkondigen en vanaf 1592 schijnt hij dat dan ook gedaan te hebben. Bij Calvijn lezen we, dat de predikant niet zelf alles mag beslissen zoals de pastoor vroeger, maar dat er kerkenraden moeten komen. In Ermelo komt er echter pas een kerkenraad in 1816 en ook dat wordt van hogerhand afgedwongen. Daarvoor waren de predikanten eigen baas en was er in Ermelo zelfs sprake van een soort erfelijke ambtsopvolging. Tussen 1604 en 1757 waren hier vier generaties ds. Medenbach predikant. Er zou veel meer te vertellen zijn, maar dit is meer dan genoeg, denk ik, om duidelijk te maken dat er geen enkele reden is het verleden te verheerlijken.

Meer dan menselijk geheim

En toch! Door dit alles heen, door al dit menselijke en al te menselijke gebeuren heen heeft God gewerkt, heeft Hij het evangelie van vrije genade door het geloof in Christus toch in mensenharten doen landen. Dat is zo'n wonder, dat je daar nooit over uitgedacht kunt raken. Hier in deze Oude Kerk woonde ik de begrafenis bij van ds. W. de Bruijn, de predikant die met zijn radicale prediking van genade in de lijn van H.F. Kohlbrugge mij gevormd heeft. Hier in deze Oude Kerk ging mijn voorgelacht naar de kerk in wie de vreze Gods woonde op een diepe en bevindelijke manier. Zonder hen was ik er niet geweest, maar was ik zeker niet de schrijver geworden van 'Marginaal en missionair', was deze avond er dus ook nooit geweest. Ik ben daarover zeer verwonderd en daarom is het mij een grote vreugde vanavond deze boekpresentatie in deze kerk te houden. Er is onder allerlei uiterlijke gestalten van de kerk, waarop alle eeuwen door zoveel aan te merken geweest is, een geheim waarover een mens nooit uit gedacht raakt. Dat is het geheim van God, die in al zijn majesteit zo klein is geworden, dat Hij onder mensen wilde wonen. Naar Hem hebben mensen verlangd. Ten diepste hebben mensen in de Klokbeercultuur al naar hem verlangd. Maar toen kwamen de zendelingen en vertelden, dat er in Palestina een man was verschenen, die Jezus heette en dat in Hem het Licht van God was verschenen als een vriendelijk licht, dat ons naar de toekomst leidt, waarin het licht zal zijn, eeuwig Licht zal zijn. Enerzijds was deze boodschap zo vreemd, dat mensen het nauwelijks konden geloven. Anderzijds was deze boodschap de diepste vervulling, waar het heidendom eeuwen op had gewacht. Zo werd deze Oude Kerk de plaats van aanbidding van deze God. Lopend vanuit hun armoedige hutjes kwamen mensen hier naar toe, want hier woonde God te midden van de mensen... Zo geloofden zij dat. Zo beleefden zij dat.

Het hart van de eredienst werd gevormd door de eucharistie, het wonder dat brood en wijn werden tot lichaam en bloed van Christus. Het priesterkoor zong: Ave verum corpus. Dat was Latijn en dat kenden de mensen niet, maar huivering beving hen: Wees gegroet het ware lichaam van Christus. Door U mogen we deel hebben aan eeuwigheidleven. Dwars door de dood neemt Hij ons op in Zijn schoot. Later in de tijd van de reformatie kwam de nadruk meer te liggen op de preek. Als er dan allemaal leerstellige dingen werden verteld of regels voor een goed leven, dan hadden mensen er niet zoveel aan. Dan werd de hunkering van hun hart niet beantwoord. Dan dachten ze misschien wel eens stiekem: waren we nog maar Rooms-Katholiek. Maar wanneer Christus zo werd verkondigd, dat Hij in het hier en nu tussen hen wandelde en ze Hem aan konden raken, zoals het evangelie vertelt van de vrouw die aan vloeiingen leed, maar terstond bij de aanraking van Jezus het leven in haar terug voelde komen, dan stonden ook zij op uit de dood. Onder de prediking werden doden opgewekt. Zo werd het ervaren en zo werd de prediking hen lief. Minstens zo lief als de eucharistie. Heerlijk vonden ze het, dat ze het nu ook in hun taal konden horen en begrijpen. Geen onbegrijpelijk Latijn meer, maar Jezus die Nederlands sprak, die in hun taal heel persoonlijk tegen hen zei: Ik ben de Heiland, ik maak alle dingen nieuw.

Psalm 84

In het kerkzegel van Ermelo, dat u op het programma voor deze avond ziet afgedrukt, ziet u psalm 84. Daarom zijn we begonnen met twee coupletten van deze psalm te zingen. Aan deze psalm heb ik ook de titel van mijn toespraak voor deze avond ontleend. Het tweede vers van psalm 84 kennen de ouderen van ons uit het hoofd in de versie van de Statenvertaling: 'Hoe liefelijk zijn uw woningen o Heere der heerscharen'. Maar met dat woordje 'liefelijk' is iets bijzonders aan de hand. Het komt heel vaak voor in onze vertalingen van de bijbel, zowel de Statenvertaling als ook de NBV vertaling. In het hebreuws worden dan echter telkens heel verschillende woorden gebruikt. Het woord, dat in ps. 84 wordt gebruikt is zeer zeldzaam. Als de concordantie het goed heeft, komt het hooguit zeven keer voor en in de verbuiging van ps. 84 komt het maar één keer voor, alleen in deze psalm. Daarom heeft Pieter Oussoren het in zijn vertaling, de Naardense bijbel, ook op een uitzonderlijke manier willen weergeven, namelijk niet met het woordje liefelijk, maar met het woordje verrukkelijk. Dat vind ik wel een vondst. Het tilt wat hier staat op het niveau van de verrukking, de mystiek, daar waar gewone woorden al gauw te bleek zijn, zelfs het woordje liefelijk is dan te bleek, te algemeen, te zoet misschien ook. Hoe verrukkelijk uw woningen !

Het boek dat ik geschreven heb, is aan deze oerervaring ontsproten. Het gaat over de kerk. Er is intussen al veel geschreven over wat ik in dit boek beweerd heb. In verschillende artikelen in de kranten kwam ik tegen wat erin stond volgens de scribenten. Zoiets is trouwens een ervaring apart. Sommigen vinden het boek een pleidooi voor het oude vertrouwde, een oproep terug te keren tot een stevige preek en verder niet veel opsmuk. Maar dan heeft men het toch niet goed begrepen. Het boek wil voelbaar maken hoe verrukkelijk de woning van God is. Ik zie een doorgaande lijn van Abraham, die bij de eik van Mamre drie mannen op bezoek kreeg, (volgens de traditie van de kerk, de heilige Drie-eenheid, zoals prachtig verbeeld op de icoon van Roeblyev) die daar met hem aten en dronken: hoe verrukkelijk! - ik zie een doorgaande lijn van hier naar de tempel op de plaats waar Abraham ooit zijn zoon offerde en niet hoefde offeren: hoe ongelooflijk bijzonder! - en dan naar Golgotha, en dan naar het altaar in de katholieke kerken en dan tenslotte naar het liturgisch centrum, met daarin centraal de preekstoel in de protestantse kerken. Daar is in dit alles één doorgaande lijn: hoe verrukkelijk uw woning! Hoe bestaat het, dat wij mensen vol van verwarring, trots en traagheid, bezoek krijgen van de hoge heilige God en dat het dan niet een bezoek wordt, een alles vernietigend oordeel, maar dat het de diepste vreugde geeft die denkbaar is. Mijn boek is doortinteld van mystiek, van de verrukking over de ontmoeting tussen God en zijn mensen en de verwondering, dat ik daar ook iets van ben gaan verstaan, al is het nog steeds maar een klein beetje. Ik ben ervan overtuigd, dat dit geheim ook nooit zal verdwijnen zolang de wereld bestaat. Het kan echter wel zo zijn, dat wij dit geheim verraden door er niet meer in te geloven. Dat kunnen we dan tot uitdrukking brengen door niet meer naar de kerk te gaan, maar ook op een veel meer subtiele wijze, door niet meer in onze

eigen zaak te geloven. Dan gaan we van alles in de kerk overhoop halen om aantrekkelijk te zijn, terwijl het enige echte aantrekkelijke is, dat God daar wil wonen. We verraden de zaak van de kerk evenzeer wanneer wij de kerk beschouwen als onze religieuze winkel, desnoods op driedubbele reformatische grondslag, maar toch: onze religieuze winkel. Een zeer grote oorzaak van de ontkerkelijking is dat mensen wanneer ze naar de kerk gaan niet God daar ontmoeten, maar mensen die ze zaak van God hebben overgenomen.

Programma

Wat is mijn programma? Mijn programma is: alles uit de kerk verwijderen waardoor de verrukking over wie God is onder druk komt te staan. Ik wil niet terug naar iets, want in welke tijd we dan ook aankomen, altijd zullen we een vermenging aantreffen van het goddelijke en het menselijke. Ik wil naar boven waar Christus is en zo op aarde bedenken de dingen, die boven zijn. Ik wil de diepte in om te ontdekken hoe de hoge God de diepste schuilhoeken van het mensenhart, ja zelfs de hel heeft opgezocht om ons eruit te verlossen. Ik wil naar voren, want ik geloof in God, die ons altijd vooruit is op weg naar zijn Rijk, dat geen einde zal hebben.

Ik geloof dat we alleen zo missionair zullen zijn. Wat zouden mensen voor belang hebben bij een religieuze winkel, waar we uiteindelijk onze eigen producten verkopen, terwijl we zeggen, dat het over God gaat. Laten we daar dan ook helemaal mee stoppen. Als we missionair zijn, naar buiten willen gaan als kerk, dan kan de enige reden zijn, dat we samen met alle anderen God willen zoeken in zijn woning om te ontdekken hoe verrukkelijk het daar is, niet dankzij ons, maar alleen dankzij Hem. Het kan duidelijk zijn, dat mijn boek zo ook een pleidooi is voor oecumene. Oecumene van het hart, dat schreit naar God, het hart dat verrukt is van God. Maar dan graag ook zichtbare oecumene door de moed te hebben over grenzen heen te ontdekken, dat alle kerken alleen maar bestaansrecht hebben dankzij dat ene, dat het daar over God gaat, over zijn altaren, over de verzoening, over het leven dat sterker is dan de dood. Alles wat er nog meer is, is cultuur, couleur locale of folklore. Alles wat er minder is geeft aan, dat deze kerk misschien wel aan het verdwijnen is. Want cultuur, folklore, alles wat van mensen is, hoe knap of diepzinnig ook, ontkomt niet aan de tand des tijds. Alleen God is eeuwig.

Slapen

Het zeldzame woordje, dat in ps. 84:2 door Pieter Oussoren is vertaald met verrukkelijk, komt ook voor in ps. 127 in een iets andere vervoeging, maar het is precies hetzelfde woord. Daar is het vertaald met 'beminde'. Het gaat om het bekende vers, dat de Heere het zijn beminden als in de slaap geeft. Opnieuw komen we er zo achter, dat het woordje verrukkelijk duidt op de mystieke verrukking Gods beminde, zijn bruid te mogen zijn. Daarom gaan we naar de kerk en daarom is die kerk verrukkelijk, nergens anders dan daar raken we in vervoering over onze bruidegom, die ons heeft liefgehad met een eeuwige liefde. Dit geheim van de liefde, dat is puur een cadeau. Je krijgt het zomaar als in de slaap. Je hoeft er niets voor te doen. Integendeel, alles wat je ervoor doet bederft de zaak juist helemaal. Een missionaire kerk, die vooral actie uitstraalt, geeft een heel verkeerd signaal af. In de kerk mag geslapen worden. Heerlijk, slapen en verfrist ontwaken, want het diepste waardoor ik mens word, is puur geschenk.